

4046

25

ARCHAEOLOGIA BELGICA

110

ARCHAEOLOGIA BELGICA

Studies en verslagen uitgegeven door de
Nationale Dienst voor Opgroeven
VEREENIGDE
Landschap 1
Brussel 4

DE ACHELSE TOMP

DE ACHELSE TOMP

Service national des Fouilles
1, Parc du Cinquantenaire,
Bruxelles 4

Overzigt uit het Oude Land van Loos
pp. 203-233

Overzigt
Dijckman

ARCHAEOLOGIA BELGICA

Studies en verslagen uitgegeven door de
Nationale Dienst voor Opgravingen,
Jubelpark 1
Brussel 4

DE ARCHAEOLOGIE

Etudes et rapports édités par le
Service national des Fouilles,
1, Parc du Cinquantenaire,
Bruxelles 4

DE ACHELSE TOMP

ARCHAEOLOGIA BELGICA

110

A. CLAASSEN

DE ACHELSE TOMP

Overdruk uit **Het Oude Land van Loon**
XXIII, 1968, pp. 203-233

BRUSSEL
1969

DE ACHELSE TOMP

Op een der laagste plekken van de Limburgse Noordhoek vindt ge die zware, oude toren, eenzaam en geheimzinnig oprijzend in het houtrijke moerasland langsheen de Warmbeek (1), waar fazanten schuw in het schaarhout wegsnellen en bij valavond in de rietvelden de roerdomp angstwekkend op U roept...

Op ruim een half uur van het oude dorpscentrum.

In vroegere jaren spookte het daar, vertellen de oude mensen...

Op een cirkel, getrokken op een afstand van ongeveer 500 m. rond dit bouwwerk, liggen : prehistorische grafheuvels (2), werd een Romeinse muntschat gevonden (3) en ontdekte men een nederzetting en begraafplaats uit de Romeinse tijd (4). De wandelaar ontmoet verder achtereenvolgens de resten van de Waag, de oude Watermolen en de puinen van het slot van Grevenbroek... Een oude streek ! Een streek met geschiedenis.

Maar waarom die Tomp in dat moerasland ? Hoe kwam die allenige toren daar terecht ?...

* * *

De bekeringsperiode van de Limburgse Kempen ligt in de 7de en eerder nog in de 8ste eeuw. Rond 700 immers werden, bv. te Overpelt, de lichamen nog op heidense manier ter aarde besteld, zoals we kunnen opmaken uit het Merovingisch grafveld van

(1) Een gedeelte van deze beek heet in Achel Molenbeek ; in Nederland heet zij Tongelreep. Op het kadasterplan vinden we de Tomp onder Sectie A, nr. 694.

(2) H. ROOSENS en G. BEEEX, *Bronstijdgrafheuvels op de Haarterheide te Hamont*, in *ARCHAEOLOGIA BELGICAZ* 81, Brussel, 1965. — G. BEEEX en H. ROOSENS, *Een urnenveld te Achel-Pastorsbos*, in *ARCHAEOLOGIA BELGICA*, 96, Brussel, 1967.

(3) A. CLAASSEN, *De Romeinen te Achel*, in *LIMBURG*, t. XXXV, nr. 2, Februari 1956, blz. 54-56.

(4) A. CLAASSEN, *Archeologisch overzicht betreffende de vroegste geschiedenis van de Limburgse Kempen*, in *HET OUDE LAND VAN LOON*, t. XII, 1957, blz. 198.

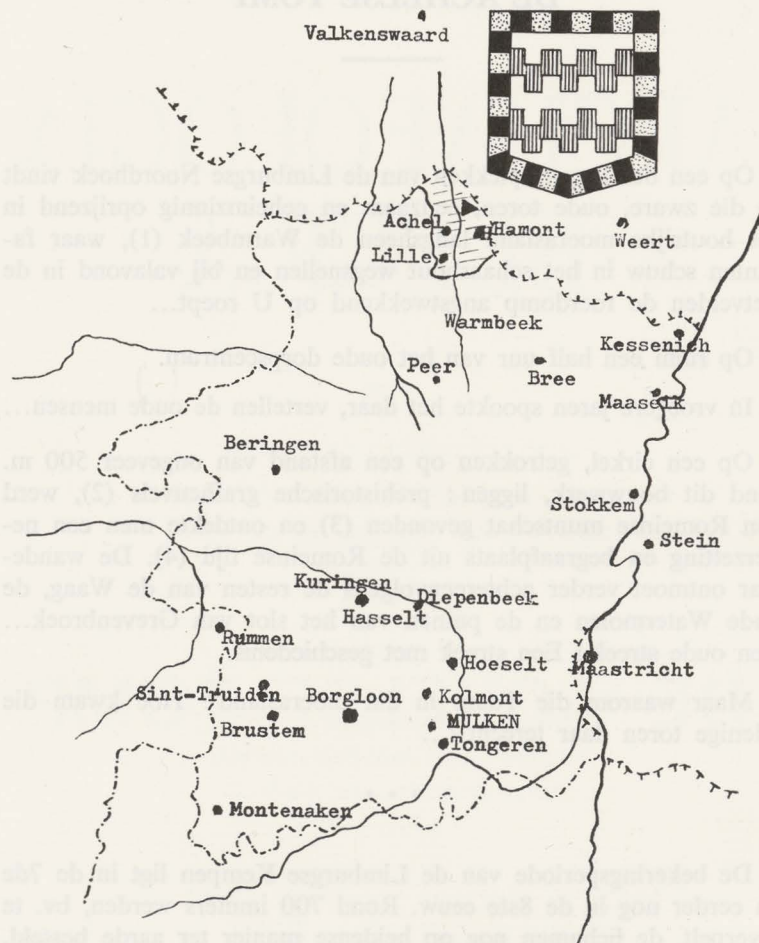

Fig. 1. - Situatieschets. Wapenschild van de familie van Grevenbroek

het Lindel (5).

Wij weten verder dat bij voorname Franken de gewoonte bestond schenkingen te doen aan de missionerende abdijen. Zo kreeg de abdij van Echternach het domein Waalre-Valkenswaard en dit via Willibrordus.

(5) J. BREUER, *Vergulde triëns uit een Merovingisch graf op het Lindel (Overpelt)*, in LIMBURG, t. XXXVIII, nr. 12, december 1959, blz. 186-290. A. CLAASSEN, *Het Merovingisch grafveld van het Lindel (Overpelt)* in HET OUDE LAND VAN LOON, t. XV, 1960, blz. 53-58.

Zo verwierf de abdij van Sint-Truiden het gebied Neerpelt-Overpelt-Eksel-Grote-Brogel...

Die Frankische goederen lagen hoofdzakelijk langsheen de oude rivieren waar die inwijkende Germaanse boeren vruchtbare gronden gezocht hadden (6). (fig. 1).

Zo rijst de waarschijnlijkheid dat ook de latere heerlijkheid Grevenbroek, die tussen de twee voornoemde domeinen in ligt, door dergelijke schenking in het bezit geraakte van de Servaas-abdij, later kapittel van Maastricht.

H. Van de Weerd, was zelfs de mening toegedaan (7) dat dit domein reeds vóór Karel de Grote in het bezit geraakte van deze abdij en dit via Hubertus, de tijdgenoot van Willibrordus. Zoals deze laatste de abdij van Echternach begiftigd had, zo zou Hubertus aan het klooster van Maastricht zijn schenkingen overgeemaakt hebben.

In dit Kempisch domein zouden de Maastrichtse monniken de drie parochies Achel, Lille en Kaulille gesticht hebben, alle drie toegewijd aan Monulfus, die bij het graf van de grote Servatius de Servaasabdij had opgericht en samen met Gondulfus vereerd werd.

Kaulille ging reeds vroeg en alleszins vóór 1309 over naar de graaf van Loon (8).

(6) Aldus vinden we het Hoksent, Eksel, het Lindel, het Herent langs de Dommel, en Kaulille en Lille op korte afstand van de Warmbeek. Zie M. BUSSELS, *Over het ontstaan der parochiën in het voormalig land van Grevenbroek*, in LIMBURG, t. XXIV, 1942-43, blz. 251-160.

(7) H. VAN DE WEERD, *Rond het ontstaan van Grevenbroek en Hamont*, in VERZAMELDE OPSTELLEN, t. V, 1929, blz. 166. — H. VAN DE WEERD, *Geschiedenis der parochie en Gemeente St.-Huibrechts-Lille*, in LIMBURG, t. XV, 1934, blz. 1-4.

(8) M. BUSSELS, *op. cit.*, blz. 254. De naam Kaulille werd wel eens geïnterpreteerd als Kwa-Lille, klein Lille. Dit blijkt een onwaarschijnlijke uitleg te zijn. Voortgaande op de dialektische uitspraak van de naam moeten we eerder besluiten tot Kraaien-Lille, of het Lille van de kauwen en roeken, waar een kraaienbos is bv. De betekenis van de plaatsnamen Lille en Achel is verder niet heel duidelijk. In beiden vindt met het element lo (bos) en een element dat moeras of waterkant betekent. Beide plaatsen zouden dus oudtijds gekend zijn geweest als moerasbossen. De toevoeging Sint-Huibrechts- is van recentere datum, zoals trouwens ook de erediens van Hubertus, en zou niet hoger opklimmen dan 1600 (H. VAN DE WEERD, *op. cit.*, in LIMBURG, t. XIV, 1933, blz. 130).

Feit is nu, dat vooreerst het lage land langs de Warmbeek alleszins de gezochte landbouwgrond kon betekenen voor inwijkelingen, en dat in elk geval daar reeds in heel vroege Middeleeuwen naar Romeins patroon werd geleefd en geboerd, zoals we voor de omgeving van de Tomp reeds vermelden.

Feit is bovenal dat op 31 maart 1139 in een bulle van Paus Innocentius II, de kerk van Achel — *ecclesia de Achile* — vernoemd wordt bij de bezittingen van Sint-Servaas. Kerk beduidt hier parochie.

We weten verder dat op 12 augustus 1039, in aanwezigheid van de Duitse koning Hendrik III, het gebruikelijk ceremonieel plaats had voor de heiligverklaring van Monulfus en Gondulfus. Vermits de kerken van Achel, Lille en Kaulille deze twee heiligen tot patroon hebben, werden deze parochies na 1039 gesticht. De parochie van Achel alleen wordt vernoemd in 1139. Zij moet dus opgericht zijn vóór die datum (tussen 1039 en 1139) en blijkt de moederkerk van de streek te zijn (9). Dit sluit niet uit dat in sommige buurtschappen, o.a. te Hamont een kapel kon bestaan.

De vondst van een boomstamp, daterend uit de jaren 1100 en vroeger, bewees dat het oude dorpscentrum van Achel reeds voor de stichting van de Achelse parochie bewoond was. De parochiekerk werd blijkbaar, zoals op vele plaatsen, opgericht bij een bestaande hoeve (10).

Uit dit alles blijkt met een grote waarschijnlijkheid dat het domein Achel, Lille, Kaulille, Hamont, in de elfde eeuw aan de Servaasabdij van Maastricht geschonken werd.

Een vergelijking is te trekken tussen de geschiedenis van Achel en die van Dilsen waar iets gelijkaardigs gebeurde.

Op de 21ste september 1062 schenken Otto, markgraaf van Thuringen en diens vrouw Adela aan het klooster van Sint-Servaas te Maastricht, « zulk eigengoed als zij hadden in de dorpen Weert en Dilsen met hun afhankelijkheden, horigen van beider kunne, erven, gebouwen, kerken, bebouwde en onbebouwde gronden... waterlopen... visserijen, molens... wegen... en al het profijt dat

(9) M. BUSSELS, *op. cit.*, blz. 153-155.

(10) A. CLAASSEN, *Oude Waterputten te Achel*, in ALBUM DR. M. BUSSELS, Hasselt, 1967, blz. 135-143.

eruit kan voortkomen » (11).

* * *

In zulk kerkelijk domein als dat van Achel-Lille-Hamont moesten bruggen en wegen onderhouden worden en de tienden geïnd; moesten voor de schepenbank straffen uitgesproken worden, enz.

Voor deze gezagsuitoefening deed het klooster beroep op een gezagsvol man uit de omtrek. Hij werd dan voogd.

Op het einde van de 13de eeuw vinden wij ridder Willem van Boxtel als voogd van het domein Achel-Lille-Hamont.

Deze was heer van de heerlijkheid Boxtel, ten noorden van Eindhoven. Hij was gehuwd met een dochter van de heer van Diepenbeek en was samen met hem in dienst van de hertog van Brabant. Hij streed ook aan de zijde van de Brabanders in de gekende slag van Woeringen in 1288.

* * *

De situatie van het Sint-Servaasdomein was nog ingewikkelder door het feit dat de graaf van Loon er ook bezittingen had.

Zo ontmoeten we de naam Hamont in een akte van 1280, waarin de lijftocht van Margareta van Vianden, echtgenote van graaf Arnold van Loon, wordt beschreven, lijftocht die mocht geput worden in de steden en plaatsen van de graaf... Hamont of een gebied van Hamont is dus grafelijk domein (12).

Ook een keure van 25 september 1292 wijst er op dat bepaalde hoeven of gronden in het allodium van Sint-Servaas ter beschikking stonden van de graaf van Loon. In deze keure schonk graaf Arnold V een jaarlijkse rente aan de heer van Pietersheim. Deze rente bedroeg 20 Luiker Marken en was te heffen op de inkom-

(11) M. GORISSEN en H. HERMANS, *Geschiedenis van het Maasland*, in O.L.L., t. XIII, 1958, blz. 5.

M. BUSSELS oppert in zijn reeds aangehaald artikel zelfs de mening dat het latere Grevenbroek mogelijk behoorde tot het land van Weert en aldus in 1062 aan Sint Servaas geschonken werd.

(12) *Cartulaire de l'église Saint-Lambert de Liège* uitgegeven door S. BORMANS en E. SCHOOLMEESTERS, t. II, blz. 311-313.

J. BAERTEN, *De kaart van het Graafschap Loon ca. 1300*, in LIMBURG, t. XLIV, nr. 9-10, blz. 191-192-194.

sten van de graaf te Grevenbroek in de Kempen (13).

Mogelijk ligt hier een verklaring van de naam « Grevenbroek », dat het broek van de graven zou kunnen zijn.

Het ligt dan wel voor de hand dat de Loonse graven te Achel, op het klein gebied dat hen toebehoorde, een grensversterking lieten oprichten zoals ze dat deden omstreeks 1240 in het gebied van Aldeneik en daarbij een nieuw Eyck of Maaseik stichtten, en zoals gebeurde in de streek van Dilsen waar de sterkte van Stokkem de macht van Loon ging vertegenwoordigen. Zoals Maaseik en Stokkem nadien Loonse steden werden, zo verging het ook met het dorp Hamont, dat op een gunstige plaats buiten het moerasgebied van Grevenbroek lag (14).

Twee gekende historici, H. Van de Weerd (14) en J. Coenen (15) treden dan ook de mening bij, dat het oude Grevenbroek uit de 13de eeuw een onafhankelijk versterkt goed moet geweest zijn buiten het rechtsgebied van Maastricht.

Deze stelling krijgt nog meer kleur door het feit dat de heer van Boxtel, die wij op het einde van de 13de eeuw als voogd van Maastricht te Achel vinden, ook leenman was van Loon, als zitter van de keizerlijke heerlijkheid Boxtel, waarover de graaf van Loon oppermacht bezat. In een bevestiging van de Loonse leenhoven door Karel V op 19 februari 1357 wordt Boxtel namelijk vernoemd.

Op 23 december 1362 wordt de heer van Boxtel opnieuw vernoemd als vazal van Loon (16).

R. Ulens werpt hier tegen op dat het weinig aannemelijk is, dat de graaf van Loon iemand zou kiezen als kastelein van een grensburcht die tegen Brabant gericht is, die aan Brabantse expedities deelnam en zelf vazal was van Brabant (17).

(13) J. COENEN, *Limburgse Oorkonden*, nr. 2443.

Over dit stuk bestaat betwisting:

J. DARIS in *Histoire de la bonne ville, de l'église et des comtes de Looz*, Liège, t. I, 1864, blz. 497, leest de bedoelde tekst als « in nostra villa de Zuerebroeck in Campinia ».

Dezelfde auteur geeft deze tekst een tiental jaren later, in *Notices sur les églises du diocèse de Liège*, t. VI, 1875, blz. 151, als « in nostra villa de Grevenbroeck in Campinia ». (!)

(14) H. VAN DE WEERD, *Rond het ontstaan van Grevenbroeck en Hamont*, in VERZAMELDE OPSTELLEN, t. V, 1929, blz. 169.

(15) J. COENEN, *De Tomp van Grevenbroek*, in LIMBURG, t. XXIV, augustus, 1943, blz. 189 en 190.

(16) H. VAN DE WEERD, *op. cit.*, bez. 170.

(17) R. ULENS, *La seigneurie de Grevenbroek*, in LEODIUM, t. XXIII, nr. 10-12, Octobre-Décembre 1930, blz. 75-78.

Men bedenke echter hierbij dat in de Middeleeuwen doorheen de jaren ingewikkelde relaties tot stand kwamen en dat de kastelein van de Loonse burcht Montenaken, ook vazal was van de hertog van Brabant.

Hoe het ook zij, of Willem van Boxtel op verworven kerkelijk terrein zelf een versterking bouwde, of dat dit gebeurde onder impuls van Loon en op Loonse grond (wat waarschijnlijker is), feit is dat ridder Willem in 1309 reeds geruime tijd voogd was van het Maastrichtse domein en er zich allerlei rechten aanmatigde en ook dat hij er toen grond kocht van een zekere Hendrik uit het Broek (Henricus de Brucke). Wij zijn hiervan op de hoogte door een oorkonde van 28 april 1309 uit het archief van Sint-Servaas (18).

Spijtig genoeg wordt daar niet gezegd wie de Hendrik uit het Broek was en waar precies de grond lag die hij verkocht. Voortgaande op de naam « uit het Broek » mogen we veronderstellen dat hij lag bij het huidige « Koebroek » en bij het vroegere « Grevenbroek », hetgeen betekent : in het gebied van de Tomp.

In die oorkonde van 1309 staat wel de overeenkomst vermeld die toen gesloten werd tussen de voogd en het kapittel :

— Het kapittel staat aan Willem van Boxtel de hoge en lage justitie af in de dorpen Lille, Achel en Hamont.

In ieder dorp zal het kapittel een meier (villicus) hebben en een woudmeester (forestarius) om de cijnsen en boeten in te vorderen en op de schepenbank (laathof) de overdracht van cijnsgoederen te wettigen.

— De heer van Boxtel zal 1/3 hebben van de opbrengst van de boeten.

— De meier en woudmeesters zullen vrij zijn van belastingen.

— Betwisting aangaande de goederen van Sint-Servaas zullen beslecht worden voor het gerecht van de heer van Boxtel. Voor beroep zal men gaan naar het hooggerecht van Vlijtingen.

— Het kapittel mag een hoeve aankopen, met vrijdom van belasting.

— Ter vergoeding van « het ontstolene » en allerlei beledigingen zal de heer van Boxtel 400 zwarte ponden betalen.

Voor de hoger vermelde jurisdictie zal hij goederen verpanden.

* * *

(18) *Liber privilegiorum Sancti Servatii*, fol. 120, uitgegeven in PUBLICATIONS DE LA SOCIÉTÉ HISTORIQUE ET ARCHÉOLOGIQUE DE L'ANCIEN DUCHÉ DE LIMBOURG, Maastricht, t. V, blz. 56.

Fig. 2. - De Tomp en omgeving in 1935

Zo is Willem van Boxtel in 1309 heer van het domein van Sint-Servaas geworden. Hij is vanaf dit ogenblik gerechtigd er een versterking te bouwen (fig. 2).

Hij wordt ook als heer beschouwd, want wij lezen bij De Jong (19) dat Arnold, abt van Echternach, op 14 december 1326, in de parochiën Waderle en Weedert alles verkoopt hetgeen grenst aan het goed van de hertog van Brabant, de heren van Horne en *de heer van Boxtel*. Met « het goed van de heer van Boxtel » wordt het domein Achel, Lille, Hamont bedoeld, dat zuidelijk grenst aan Waalre en Valkenswaard.

Hij verwerft op 20 juli 1338 ook de grondheerlijke rechten en zelfs de tienden. Het kapittel van Maastricht verkoopt hem al zijn bezittingen in de dorpen Oyen, Hamont, Achel en Lille, alsook die tussen Maas en Waal in Gelderland, met uitzondering van het patronaat van de kerken van Achel en Lille.

De pastoors van Achel zullen daarom, tot aan de Franse Revolutie, steeds door Maastricht benoemd worden. Vandaar de aanwezigheid te Achel van Maastrichtenaren als de pastoors Nivar, Bungeners e.a.

(19) D. DE JONG, *Het Kerkdorp Borkel en Schaft*, 1951, blz. 15.

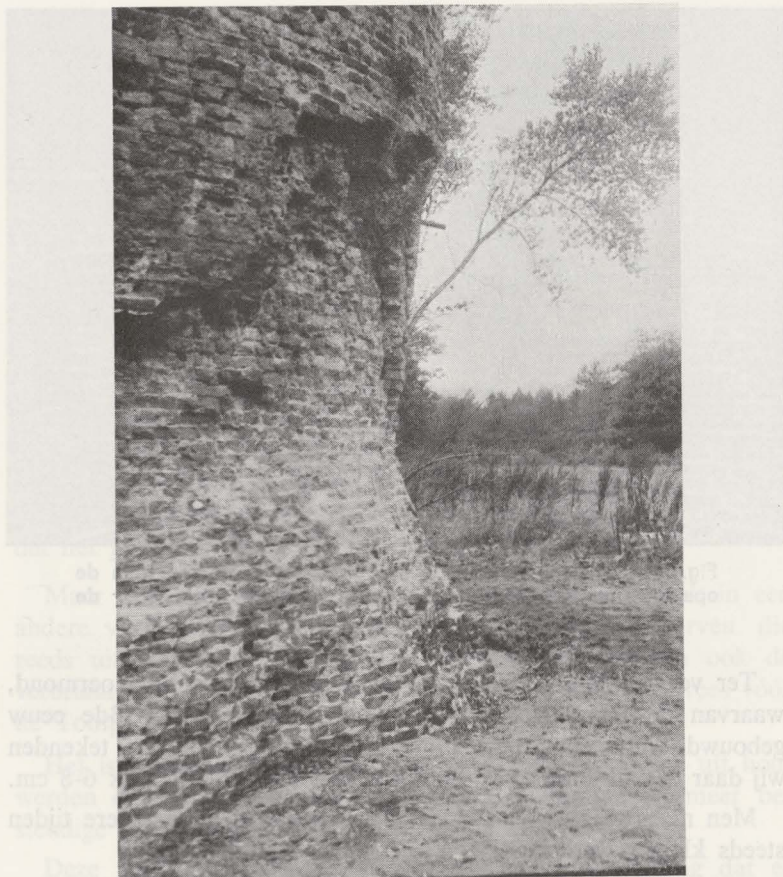

Fig. 3. - A) Buitenmuur van de Tompe vóór de restauratie ; zwaar beschadigd door mensen die er brikken zochten om te bouwen.

Wat de tienden betreft, de heren van Grevenbroek zullen hieraan verzaken ten voordele van pastoor, kerk en armen.

Wij menen nu te mogen stellen dat Willem van Boxtel, in het begin van de 14de eeuw, te Achel de versterking bouwde die we nu kennen als de Tompe en die, naar haar bouwer, eertijds het « huys van Boxtel » heette.

* * *

Beschouwen wij die stenen getuigenis uit het verleden van nabij, om na te gaan of zij materieel te situeren is in de gezegde periode.

Fig. 3. - B) Binnenzicht in de woonruimte. In het centrum de opening van een luchtgat; uiterst rechts het nisje voor de olielamp. Oorspronkelijk metselwerk.

Ter vergelijking, o.a. met het kasteel van Horn bij Roermond, waarvan de zgn. rode toren in het midden van de 13de eeuw gebouwd werd en geheel uit bakstenen opgetrokken, tekenden wij daar de volgende baksteenmaten op: 24-29 x 12-17 x 6-8 cm.

Men neemt algemeen aan dat deze formaten in recentere tijden steeds kleiner werden.

Voor gedeelten, die te Horn gebouwd werden rond 1450, noteert Van Agt deze maten 27 x 13,5 x 6,5 cm. (20).

De Romaanse ziekenzaal van het St.-Janshospitaal te Brugge uit de 13de eeuw heeft brikken van 27 x 13 x 7 (21).

Aan de motte van Kontich zouden in de 13de eeuw formaten gebruikt zijn van 28 x 14 x 7 en in de 14de eeuw van: 22,5 x 10,5 x 3,8 (22). Voor Achel noteerden wij: 24-27 x 12-13 x 5-6.

(20) J.J.F.W. VAN AGT, *Het kasteel van Horn*, in BULLETIN VAN DE KONINKLIJKE NEDERLANDSE OUDHEIDKUNDIGE BOND, 15 februari 1964, zesde serie, jrg. 17, Aflevering 1, Met Nieuwsbulletin Aflevering 2

(21) L. DEVLIEGHER, *De vroegste gebouwen van baksteen in Vlaanderen*, in BULLETIN VAN DE KON. NED. OUDHEIDK. BOND, 6e serie, jrg. 10, 15 nov. 1957, lz. 145-150.

(22) R. BORREMANS, *De Motte van Contich*, in BIJDRAGEN TOT DE GESCHIEDENIS, 1960, blz. 327-328.

Het zijn zeker maten die passen in het kader van de eerste helft der 14de eeuw.

Blijvend bij de vergelijking met Horn moeten we vaststellen dat op beide plaatsen, voor de gedeelten gebouwd rond 1300, een zelfde verband gevolgd werd, het zgn. « wild verband », waarbij gemetseld wordt in koppen- en strekkenlagen op eerder onregelmatige wijze.

De muren van Achel bevatten ook geen gietwerk zoals te Horn, Zij zijn « vol » gemetseld.

Terloops stippen wij aan dat in 1365 Arnold van Rummen, samen met zijn neef Jan van Hamal, aan de Achelse sterkte een gewapende troep verzamelde waarmee hij optrok om Beringen te belegeren. In 1365 bestond dus de sterkte. Zo moeten we besluiten dat Willem van Boxtel in de eerste helft van de 14de eeuw de Achelse Tomp in zijn huidige vorm optrok. Er is zelf een kans dat het gebeurde in de jaren die volgden op 1309.

Maar deze sterkte moet veel ouder zijn, al is het ook in een andere vorm. We vonden immers rond de Tomp scherven die reeds uit de 12de en 13de eeuw dateren. We vonden ook de verbrande resten van een houten constructie die daar verrees vóór de Tomp uit brikken.

Het is trouwens gekend dat vele primitieve mottorens uit hout werden opgetrokken en later in steen of brikken een meer bestendige vorm kregen.

Deze vondsten confirmeren natuurlijk weer de stelling dat er te Achel Loonse grond was met een Loonse sterkte. De kapittelheren immers hebben zeker geen sterkte of burcht gebouwd.

We menen dus nogmaals te mogen affirmeren dat Willem van Boxtel in de jaren na 1309 de Tomp oprichtte en dit op een plaats waar reeds vroeger een of andere vorm van versterking bestond. Dat de Loonse graven hierin betrokken waren lijkt helemaal niet uitgesloten.

Ook plan en inrichting gaan volledig terug tot de mottorens die, vooral tengevolge van de invallen der Noormannen, in de 11de, 12de en 13de eeuw overal in West-Europa oprezen.

Het is zelfs zo dat de Tomp eerder een late uitvoering is van het type.

De toren werd gebouwd op een lage natuurlijke zandheuvel, langs drie zijden omringd door moerassen en vlak bij een complex hoevegebouwen die op een hoger liggend stuk waren opge-

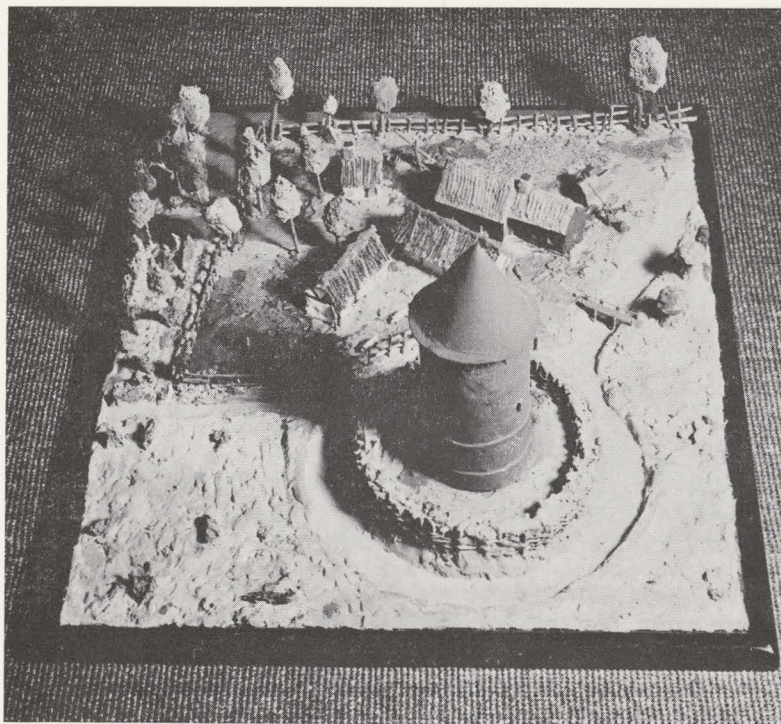

Fig. 4. - Maquette van de Tomp en omgeving, zoals ze eertijds moet geweest zijn. Men lette op de palissaden; rechts boven de toevoersloot van de gracht.

trokken (23). (fig. 15).

Een gracht van ongeveer 8 m. breed en met een totale omtrek van 144 m., werd op 11 m. afstand rondom de toren gegraven. Hij werd gevoed door een toevoergracht van uit het noorden, aansluitend op de Tomperloop of Wagerheideloop, en had een overloop naar het westen. Een ophaalbrug gaf toegang door een opening in de dubbele palissade die aan de binnenzijde van de gracht oprees. Deze bestond uit twee kringen van palen die op een afstand van 1 m. rond de burchtheuvel liepen. De afstand tussen de palen onderling was telkens juist 1,40 m.

Tussen de palen van dezelfde kring stonden kleinere palen doorvlochten met takken. Zo werden dus twee houten muren gevormd, gelijkend op de wanden van lemen huizen, waartussen aarde was aangebracht. Op deze wijze was een stevige versterkte aarden wal gevormd die waarschijnlijk 2 m. hoog was.

(23) Voor details van de opgravingswerken: A. CLAASSEN, *Nieuws van de oude Achelse Tomp*, in *O.L.L.*, t. XIX 1964, blz. 195-206.

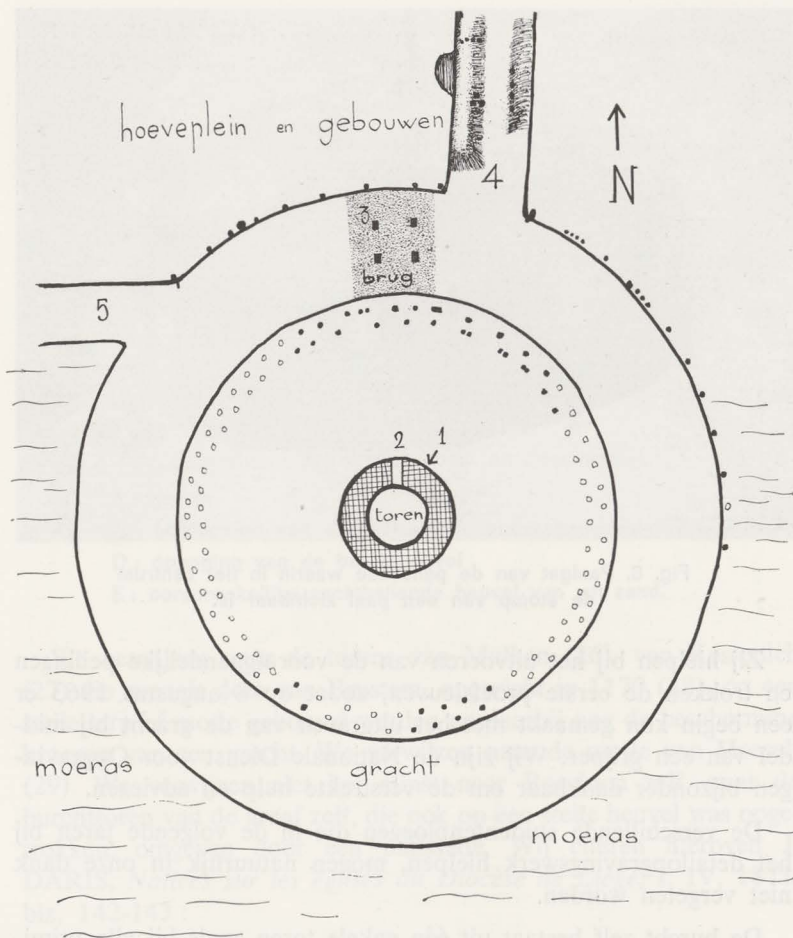

Fig. 5. - Grondplan van de opgraving aan de Tomp

1. oude ingang op de verdieping.
2. later uitgekapte ingang.
3. brug en opvaart.
4. toevoergracht.
5. overloop.

Men lette op de kring paalgaten van de palissade.

Zulke palissade werden op meerdere plaatsen teruggevonden (24). (zie fig. 4, 5, 6 en 6bis).

Deze en meerdere gegevens (zie ook fig. 14 en 15) konden wij verkrijgen met de kostbare hulp van de Nationale Dienst voor Opgravingen, onder leiding van Dr. P. Roosens.

(24) J.J.F.W. VAN AGT, *op. cit.*, blz. 3-5.

Fig. 6. Paalgat van de palissade waarin in het centrum de stomp van een paal zichtbaar is.

Zij hielpen bij het uitvoeren van de voorafgaandelijke peilingen en trokken de eerste proefsleuven, zodat op 8 augustus 1963 er een begin kon gemaakt met het uitgraven van de gracht bij middel van een grijper. Wij zijn de Nationale Dienst voor Opgravingen bijzonder dankbaar om de verstrekte hulp en adviezen.

De verschillende studentenploegen die in de volgende jaren bij het detailopgravingswerk hielpen, mogen natuurlijk in onze dank niet vergeten worden.

De burcht zelf bestaat uit één enkele toren zoals bij alle primitieve burchten het geval is.

Wij verwijzen hiervoor naar Stein (25), waar de toren, daterend uit de 13de eeuw, opgenomen werd in een latere grote burcht (zie fig. 7A). Een Valkenburgs leenregister van 1381 schrijft: « Der Her van Steijn is man van sijnen torne, der in den Borch toe Steijne steit ».

We verwijzen naar Oostvoorne (fig. 7B) waar de oude vierkante toren ook centraal binnen de omheining staat.

We verwijzen naar de donjon van Rouen die treffende gelijkenissen biedt met onze toren (fig. 8).

(25) A. MUNSTERS, *Kasteelgids Stein*, 1946.

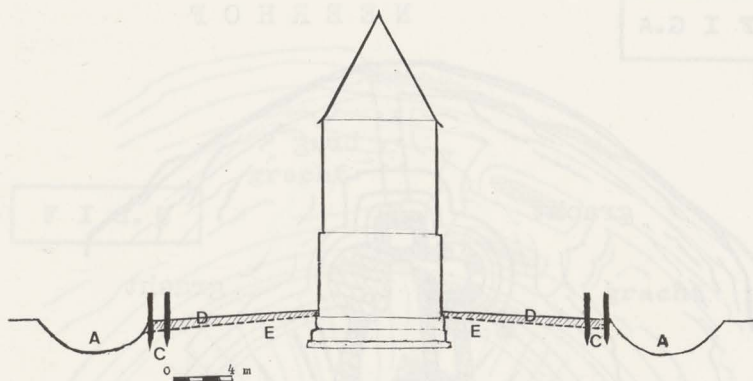

Fig. 6bis. - Snede van Tomp en Tompheuvel.

A : gracht.

C : hoofdpalen van de palissaden, onder aangescherpt.

D : ophoging van de burchtheuvel.

E : oorspronkelijke zacht hellende heuvel van wit zand.

We verwijzen naar de torens van Mulken (26), van Kessenich (27) die evenals deze van Brustem, opgericht in 1170 (28), op een steile terp of motte gebouwd werden en daarbij nog de bescherming kroegen van een gracht. We verwijzen naar de motte van Hoeselt (29). We verwijzen niet het minst naar Borgloon zelf, naar de burchttoren van de graaf zelf, die ook op een steile heuvel was opgetrokken, omgeven door een palissade. Wij citeren hieroven J. DARIS, *Notices sur les églises du Diocèse de Liège*, t. IV, 1871, blz. 142-143 :

« Gislebert (ou un de ses prédécesseurs) fit élever, à Looz, un tertre avec des terres prises du voisinage. Il trouva ou fit construire d'abord sur l'emplacement de solides murs en silex de deux mètres d'épaisseur, pour empêcher tout éboulement. La plate-forme circulaire qui couronne le tertre, était ceinte d'une palissade. Sur la plate-forme se trouvait le donjon. Le tertre était entouré de profonds ravins du côté du midi et de l'ouest. A l'est s'ouvrait à ses pieds un large et profond fossé. »

(26) H. BAILLIEN, *Het leengoed Mulken* in O.L.L., t. III, 1948.

(27) A. CLAASSEN, *De Burcht van Kessenich*, in LIMBURG, t. XLVI, 1967, 3-4, blz. 74-89.

(28) A. BUSSELS, *Romaanse Burchten*, in TIJDSPIEGEL, t. II, 194, blz. 91.

(29) H. VAN DE WEERD, *Uit het verleden van Hoesselt*, in LIMBURG, t. XX, 1938-39, blz. 167-168 en *De Herkomst van het Graafschap Loon*, in LIMBURG, t. XXVII, 1947, blz. 50.

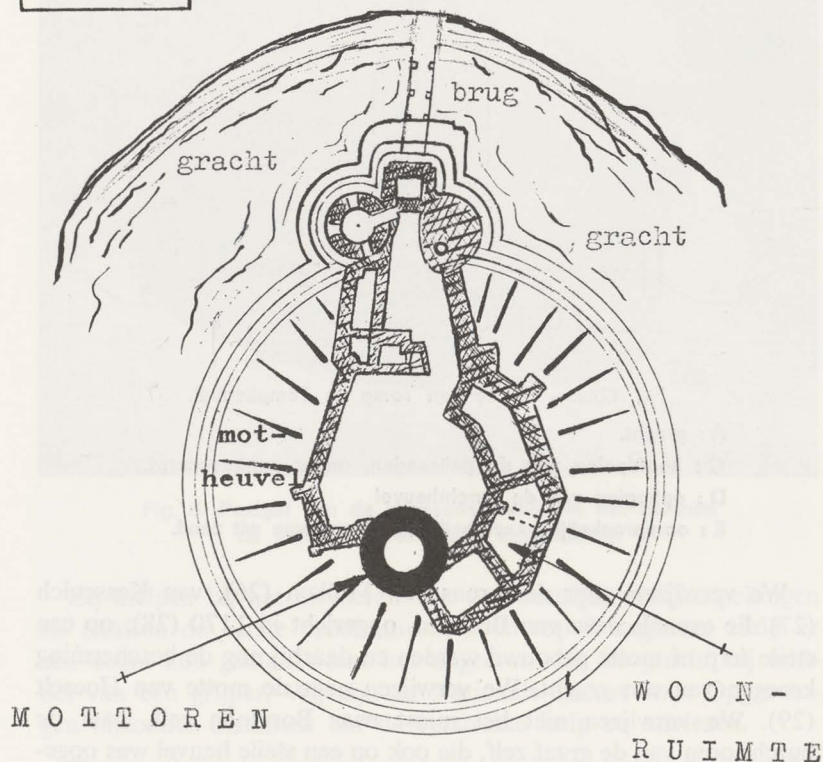

Fig. 7. - A) Het kasteel van Stein, waarin de oorspronkelijke mottoren duidelijk bewaard bleef.

(naar P. E. van Reyen, Middeleeuwse kastelen).

Om nu terug te keren naar Achel. De toren heeft aan de begane grond een diameter van 8,50 m. De muren zijn daar 2 m. dik. Zij werden trapsgewijze in de funderingen verbreed zodat het bouwwerk onderaan een diameter van 10 m. bereikt. De totale hoogte van het metselwerk bedraagt, van fundering tot bovenrand kanteel, 12,50 m. Met het kegeldak erbij wordt de hoogte van het bouwwerk dan 20 m.

De fundering vertrekt van een twaalftal poten van ongeveer 1 m. breed die op de witte zandlaag van de heuvel geplaatst werden. Boven de begane grond springen de muren een paar maal met 1/4 brik terug, zowel binnen als buiten, zodat de muurdikte boven 1,80 m. bedraagt. De verdiepingen rusten op de kleine uitkragingen die door die insprongen ontstaan zijn.

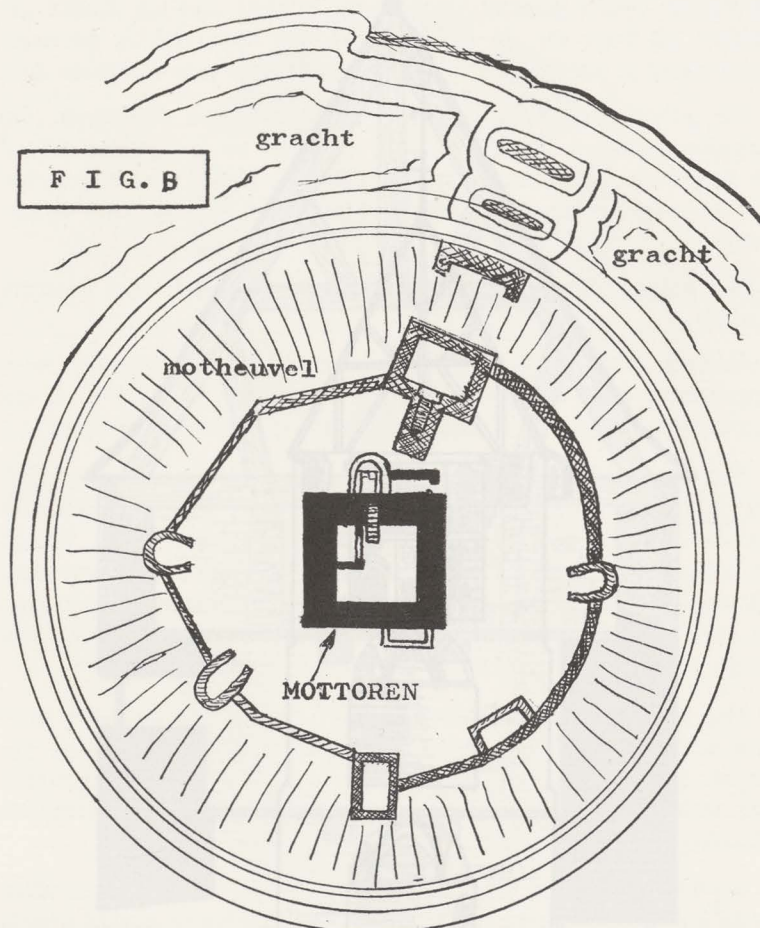

Fig. 7. - B) Het kasteel van Oostvoorne in Nederland.

De vierkante mottoren was oorspronkelijk omringd door een houten palissade die door een stenen muur vervangen werd.
(naar P. E. van Reyen).

Zoals steeds het geval is bij de burchttorens van de 12de, 13de eeuw bevindt zich de ingang op de verdieping op ongeveer 4 m. boven de begane grond. Omdat dit een kwetsbare plek was, werd de torenmuur onder de ingang afgeschuind zodat neergeworpen stenen op bijzonder gevaarlijke wijze naar de vijand, die reeds onder aan de ingangdeur zou geraakt zijn, zouden toespringen.

De toren heeft daarbuiten geen openingen, tenzij twee smalle luchtgaten en een raam dat hoog genoeg geplaatst was om nog veilig te zijn.

FIG. 8

KEERHOF

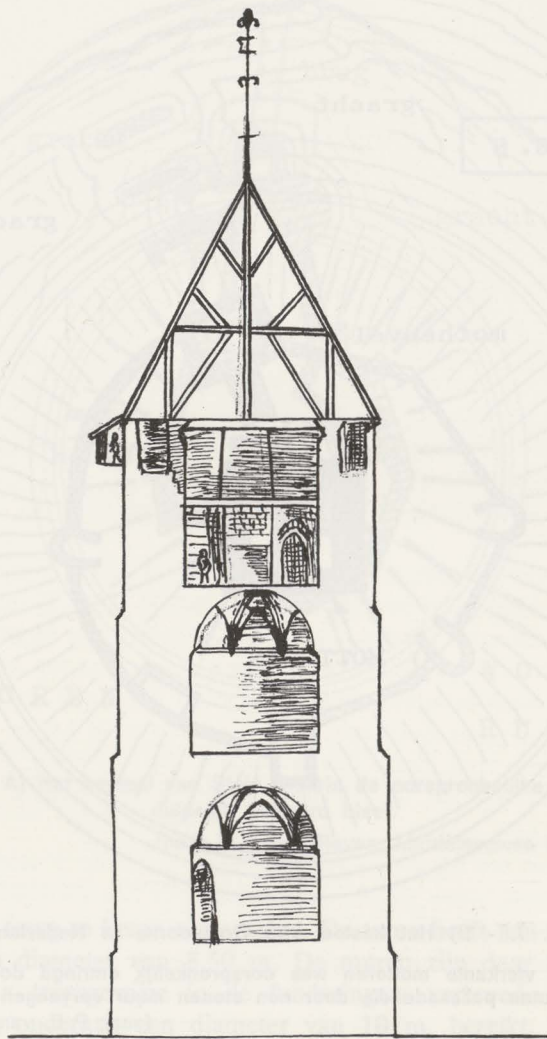

Fig. 8. - Donjon van het kasteel van Rouen, naar Violet-le-duc, gebouwd circa 1220. Alhoewel degelijker uitgewerkt — men lette op de stenen gewelven van de verdiepingen — is de gelijkenis met de Achelse burchtoren treffend. De verdiepingen zijn ook verbonden door een trap in de muur.

De opening aan de begane grond werd later bijgekapt en is niet oorspronkelijk. Ze werd om praktische redenen bij de restauratie behouden.

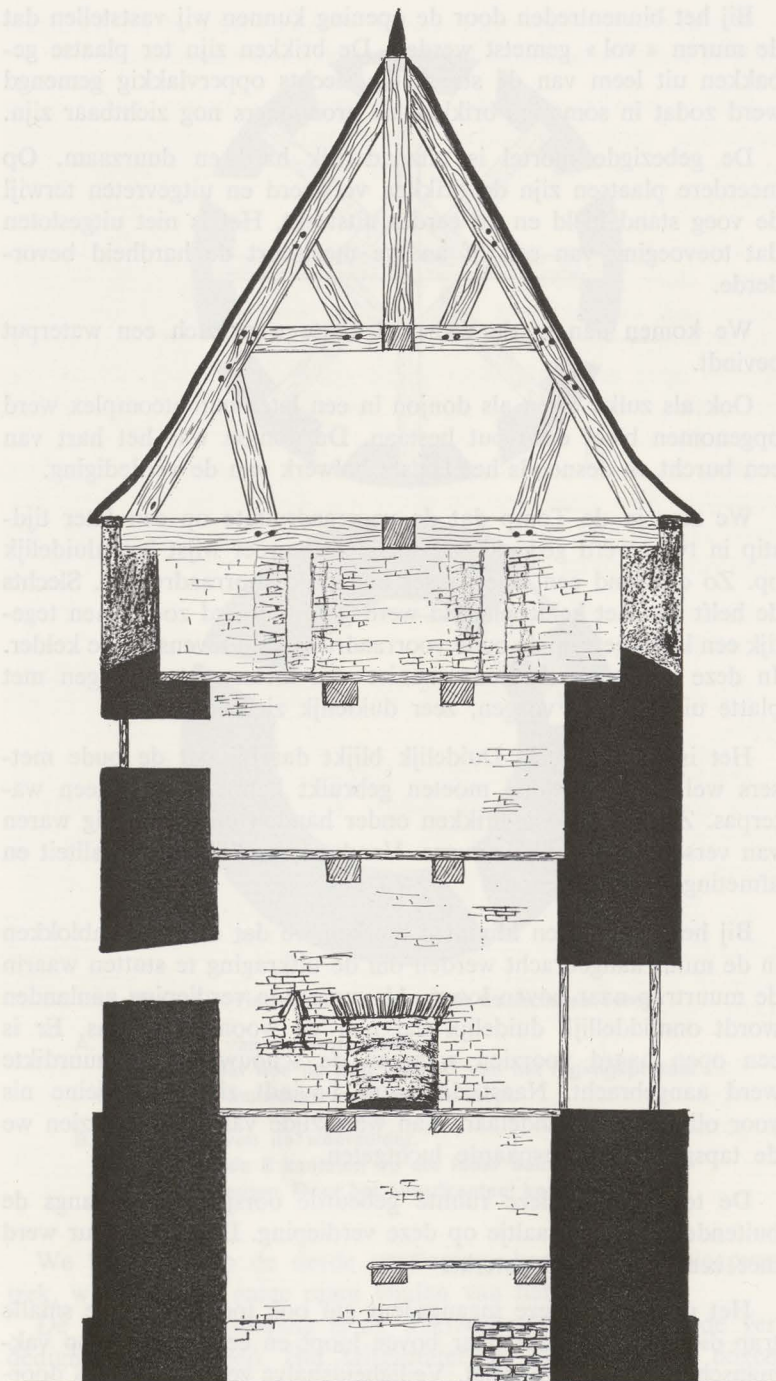

Fig. 9. - Schetsmatige doorsnede van de Tomp met aanduiding van de achtergronden.

Bij het binnentreden door de opening kunnen wij vaststellen dat de muren « vol » gemetst werden. De brikken zijn ter plaatse gebakken uit leem van de streek die slechts oppervlakkig gemengd werd zodat in sommige brikken de grondaders nog zichtbaar zijn.

De gebezigde mortel is uitzonderlijk hard en duurzaam. Op meerdere plaatsen zijn de brikken verweerd en uitgevreten terwijl de voeg stand hield en nu eerder uitsteekt. Het is niet uitgesloten dat toevoeging van een of andere meelsoort de hardheid bevorderde.

We komen dan in de voorraadruimte waar zich een waterput bevindt.

Ook als zulke toren als donjon in een later burchtcomplex werd opgenomen bleef deze put bestaan. De donjon was het hart van een burcht en desnoods het laatste bolwerk van de verdediging.

We zien in de Tomp dat de voorraadruimte op een later tijdstip in twee werd gedeeld. De uitgekapte groef wijst hier duidelijk op. Zo ontstond een lage kelder onder de voorraadruimte. Slechts de helft van het kelderplafond werd gerestaureerd zodat men tegelijk een kijk heeft op de oude voorraadruimte en tevens op de kelder. In deze ruimte is de oude manier van metsen en invoegen met platte uitgestreken voegen, zeer duidelijk zichtbaar.

Het is keurig werk. Duidelijk blijkt daarbij dat de oude metsers wel een schietlood moeten gebruikt hebben, doch geen waterpas. Zij kregen ook brikken onder handen die afkomstig waren van verschillende brikkenovens. Vandaar verschillende kwaliteit en afmetingen.

Bij het naar boven klimmen merken we dat drie arduinblokken in de muur aangebracht werden om de uitkraging te stutten waarin de muurtrap naar boven loopt. Als we op de verdieping aanlanden wordt onmiddellijk duidelijk dat hier de woonruimte was. Er is een open haard voorzien waarvan de schouw in de muurdikte werd aangebracht. Naast de haard bevindt zich een kleine nis voor olielamp of kandelaar. Aan weerszijde van de haard zien we de tapsgewijze uitgespaarde luchtgaten.

De toegang tot deze ruimte gebeurde oorspronkelijk langs de buitendeur met portaal op deze verdieping. De zware deur werd met een klembalk versterkt.

Het portaal bij deze ingang deur gaf ook toegang tot de smalle trap die door de muur naar boven loopt en een stukje knap vakmanschap vertegenwoordigt. Veiligheidshalve geeft hij slechts doorgang aan één persoon tegelijk.

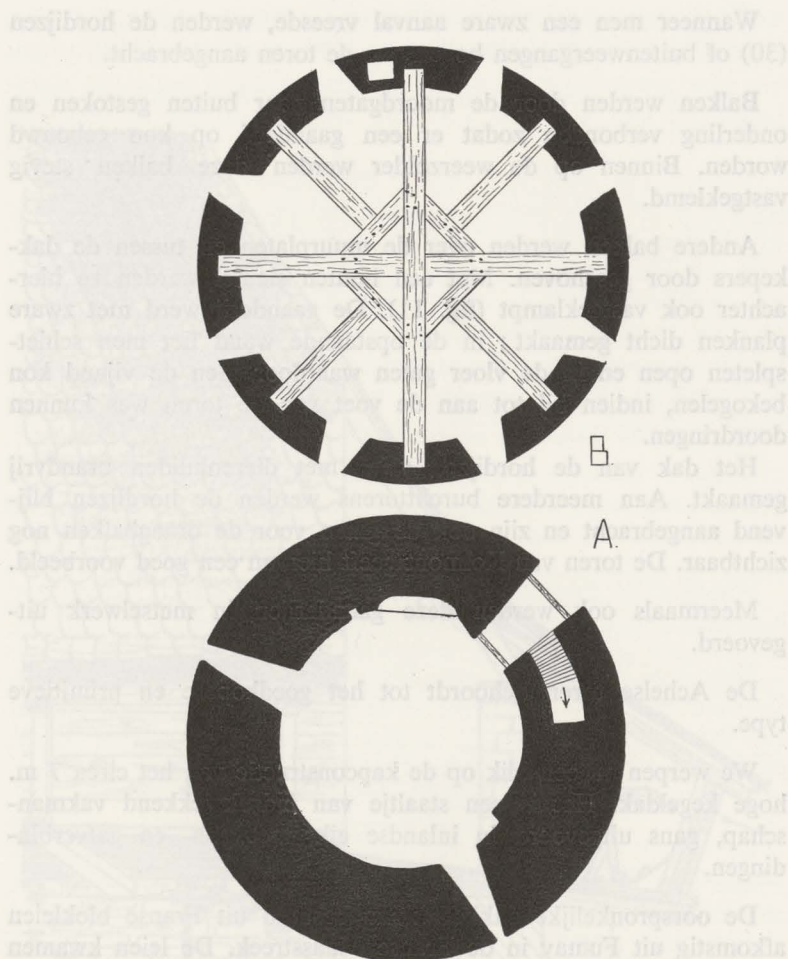

Fig. 10. - Horizontale sneden van de Achelse Tomp

- A. ter hoogte van de woonruimte.
Men ziet daar hoe de trap vertrekt van het ingangsportaal en door de muurdikte naar boven loopt.
- B. ter hoogte van de weertzolder.
Men merkt de 8 kantelen op die ieder een balk van het dakgebint dragen. Door het noordkanteel komt de schouw naar boven.

We belanden op de derde verdieping, kennelijk het slaapvertrek, waar wij het enige raam vinden van het bouwwerk.

De volgende verdieping is de weertzolder, van waaruit de verdediging plaats greep. Het krijgsmateriaal, stenen, pijlen, bogen, enz., lag hier klaar. De moordgaten tussen de kantelen werden gebruikt om een aanvalleur te bestoken.

Wanneer men een zware aanval vreesde, werden de hordijzen (30) of buitenweergangen boven aan de toren aangebracht.

Balken werden door de moordgaten naar buiten gestoken en onderling verbonden zodat er een gaanderij op kon gebouwd worden. Binnen op de weertzolder werden deze balken stevig vastgeklemd.

Andere balken werden over de muurplaten en tussen de dakkepers door geschoven. Met een houten sleutel werden ze hierachter ook vastgeklampt (fig. 11). De gaanderij werd met zware planken dicht gemaakt; in de opstaande wand liet men schiet-spleten open en in de vloer gaten waardoor men de vijand kon bekogelen, indien hij tot aan de voet van de toren was kunnen doordringen.

Het dak van de hordijzen werd met dierenhuiden brandvrij gemaakt. Aan meerdere burchttorens werden de hordijzen blijvend aangebracht en zijn ook de gaten voor de draagbalken nog zichtbaar. De toren van Kolmont geeft hiervan een goed voorbeeld.

Meermaals ook werden deze gaanderijen in metselwerk uitgevoerd.

De Achelse toren behoort tot het goedkopere en primitieve type.

We werpen nu een blik op de kapconstructie van het circa 7 m. hoge kegeldak. Het is een staaltje van indrukwekkend vakmanschap, gans uitgevoerd in inlandse eik, met pen- en gatverbindingen.

De oorspronkelijke dakbedekking bestond uit Franse blokleien afkomstig uit Fumay in de Franse Maasstreek. De leien kwamen voor in twee schakeringen, namelijk in groen en in paars (Bordeaux-rouge) en hadden een dikte van 0,6 tot 0,9 cm.

Aan de oostkant werden twee luiken aangebracht. Ze werden vroeger waarschijnlijk wel ooit gebruikt om bij nacht fakkelseinen te geven aan naburige sterkten, bv. die van Weert.

* * *

(30) M. VIOLLET-LE-DUC, *Dictionnaire raisonné de l'Architecture Française*, t. V, Paris, 1868, blz. 122-141, hourd.

M. VAN HEMELRIJCK, *De Vlaamse Krijgsbouwkunde*, Tielt, 1950, blz. 62-63.

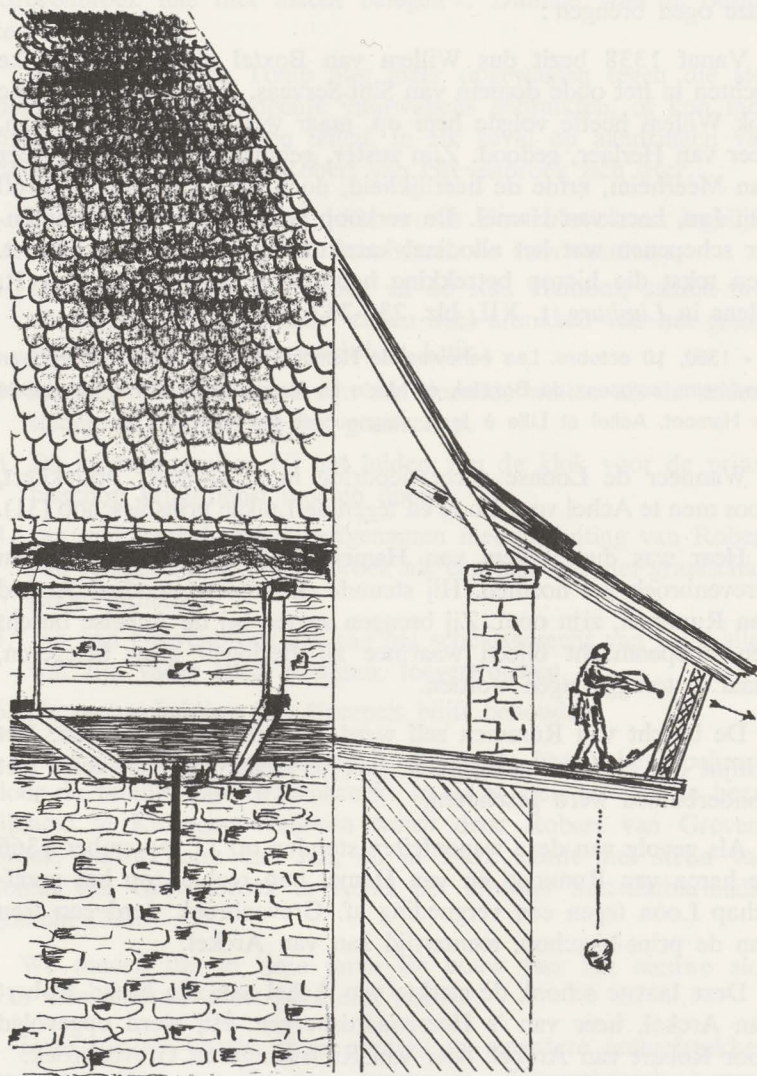

Fig. 11. - Links uitzicht van oorlogsklare hordijzen ;
Rechts de wijze waarop de balken van de hordijzen aangebracht werden.
(naar Violet-le-duc)

Uit de krijgsgeschiedenis van deze burchtoren zijn ons slechts twee episoden bekend, nl. die van 1365 en die van 1401.

Laten wij daarom weer even de loop van de geschiedenis voor onze ogen brengen :

Vanaf 1338 bezit dus Willem van Boxtel alle grondheerlijke rechten in het oude domein van Sint-Servaas. Zijn oudste zoon die ook Willem heette volgde hem op, maar werd in 1350 door Jan, heer van Herlaer, gedood. Zijn zuster, gehuwd met Diederik, heer van Meerheim, erfde de heerlijkheid, doch verkocht haar in 1360 aan Jan, heer van Hamel. De verkoop gebeurde voor de Hamonter schepenen wat het allodiaal karakter van het domein bewijst. Een tekst die hierop betrekking heeft werd aangehaald door R. Ulens in *Limburg*, t. XII, blz. 231-232 :

« 1360, 10 octobre. Les échevins de Hamont attestent que Dideric van Meerheim, seigneur de Boxtel, et Maria sa femme ont cédé la seigneurie de Hamont, Achel et Lille à Jans, seigneur de Hamel ».

Wanneer de Loonse successieoorlog in 1361 weer opflakkert, koos men te Achel voor Loon en tegen de Luikse prinsbisschop (31).

Heer was dus Willem van Hamel die zich nu ook heer van Grevenbroek liet noemen. Hij steunde de kroonpretendent Arnold van Rummen, zijn oom. Zij brengen samen bij de Achelse burcht een troepenmacht bijeen waarmee zij Beringen gaan belegeren, maar... teruggeslagen worden.

De burcht van Rummen zelf werd belegerd en ingenomen. Het schijnt dat bij deze gelegenheid hier te lande voor het eerst met donderbussen werd geschoten.

Als gevolg van deze wapenfeiten stonden op 11 september 1366 de heren van Rummen en van Hamel hun rechten op het graafschap Loon tegen een vergoeding af. Grevenbroek werd een leen van de prins-bisschop, toentertijd Jan van Arckel.

Deze laatste schonk de sterkte van Achel aan zijn broer, Robert van Arckel, heer van 's Heerenaardsbergen. Hij werd opgevolgd door Robert van Arckel, heer van Rijnsoude en Grevenbroek.

Als gevolg van een heidetwist tussen de heer van Grevenbroek en de inwoners van Neerpelt stuurde de prinsbisschop Jan van

(31) Voor deze betwisting die over de troonopvolging van het graafschap Loon ging, zie J. LYNA, *Het graafschap Loon*, 1956, blz. 75-84.

Beieren in 1400 een leger gevormd door de milities van de Loonse steden naar Grevenbroek. De dorpen Achel en Lille werden afgebrand en nadien werden « die sloote van Hamont voere ende van Grevenbroek nae met macht belegen ». Ditmaal was de oorlog te Achel.

Was nu de oude Tomp niet meer opgewassen tegen die stedelijke troepen die mogelijk vuurwapens gebruikten, of kon men op geen hulp van buiten tellen, in elk geval op aandringen van de oudste zoon Jan gaf Robert van Grevenbroek zich over...

Bij dekreet van 21 mei 1401 wordt Grevenbroek nu ingelijfd in het graafschap Loon. En deze waren de voorwaarden :

1. De sterkte van Grevenbroek en de stad Hamont, samen met de dorpen Achel en Lille, zullen deel uitmaken van het graafschap Loon en het prinsbisdom Luik.
2. Zij zullen onderworpen zijn aan dezelfde wetten als de andere steden en dorpen van het graafschap.
3. De inwoners zullen bij het luiden van de klok voor de prinsbisschop krijgsdienst moeten doen.
4. Jan van Arckel en zijn erfgenamen met uitsluiting van Robert van Arckel zullen Grevenbroek als een leen van het graafschap Loon verheffen.
5. Jan van Grevenbroek zal aan het scheidsgerecht van Luik alles wat zijn vader heeft misdaan, toevertrouwen.
6. De grensscheiding met Neerpelt blijft behouden.

Meer dan een generatie wordt verder de heerlijkheid beheerd door de familie van Grevenbroek. In 1424 zien we dat de heerlijkheid te Kuringen verheven wordt door Robert van Grevenbroek, oudste zoon van Jan, en in 1432 wordt met steun van Johan van Grevenbroek te Achel het klooster Sint-Catharinadal gesticht (32).

We menen dat in deze jaren de bouw van het nieuwe slot van Grevenbroek moet geplaatst worden.

Deze nieuwe burcht (men spreekt in meerdere archiefstukken van het « huys van Boextel » tegenover « Grevenbroeck ») werd op een 500 m. verder naar het westen gebouwd, bij de samenloop

(32 M. DE JONG, *Over onze oude Kempische kloosters*, in O.L.L., t. XII, 1957, blz. 148.

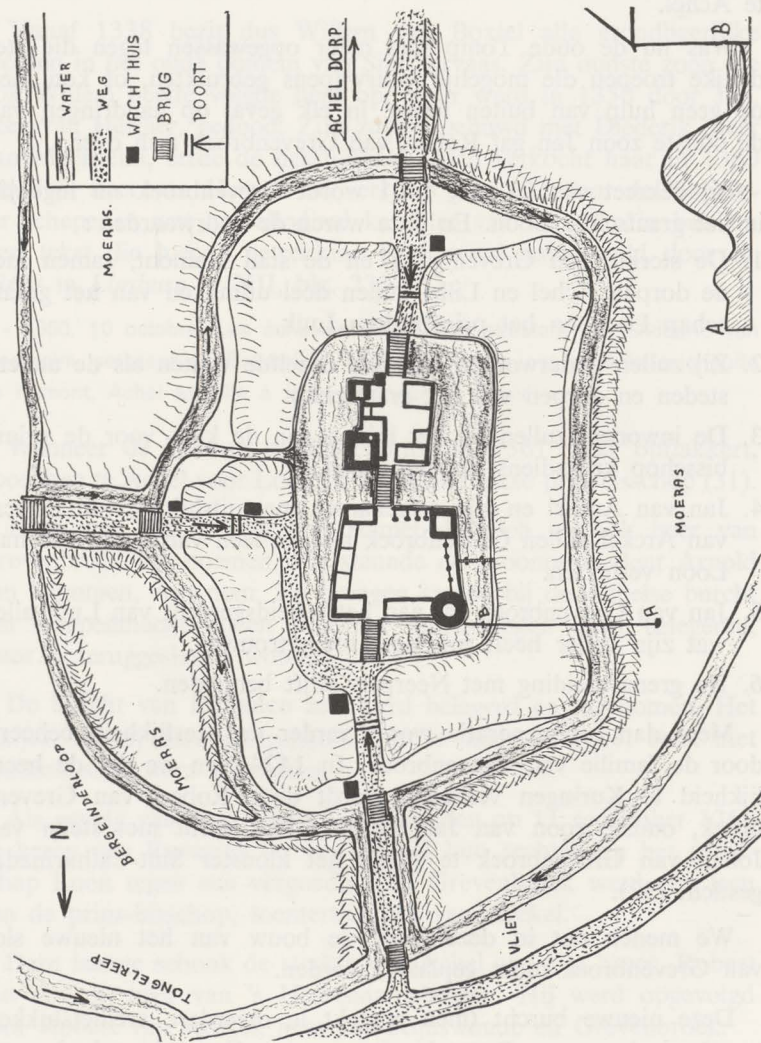

Fig. 12. - Slot van Grevenbroek te Achel. Grondplan zoals het bij de opgravingen van 1953-58 kon teruggevonden worden. De oppervlakte bedraagt meer dan een hectare.

van Warmbeek en Vliet en midden in een groot moeras. Zij was tweedelig, namelijk bestaande uit een neerhof en de herenwoning, die beiden door een brug verbonden waren. Dit complex was omgeven door een brede, diepe gracht waarop een enorme ringwal van ruim 20 m. breed aansloot, op de vier hoeken voorzien van bastions.

Hierrond liep een tweede gracht en een kleinere wal. Er waren drie ingangen met telkens twee bruggen en twee wachthuisjes (fig. 12).

Uit geheel de inrichting: bastions, wal buiten de gracht enz. blijkt dat deze burcht gebouwd werd om weerstand te kunnen bieden tegen aanvallen met vuurgeschut. Men legde het zo aan, dat vijandelijke kanonnen de muren en poorten niet rechtstreeks (à bout portant) onder vuur konden nemen. Wij vinden er bijna identiek dezelfde inrichting als in de burchten van Weert en Gruitrode die tegen het midden van de 15de eeuw werden gebouwd (fig. 13).

Het ligt aldus tamelijk voor de hand dat de nieuwe Achelse burcht ook in de eerste helft van de 15de eeuw gebouwd werd, en met uitdrukkelijke steun van de prinsbisschop, die, nu hij over Grevenbroek kon beschikken, er een moderne grensversterking liet oprichten, bestand tegen de nieuwe wapens.

De oude Tomp raakte in onbruik, werd ontmanteld, d.i. ontdaan van zijn kantelen, en verviel stilaan tot een ruïne.

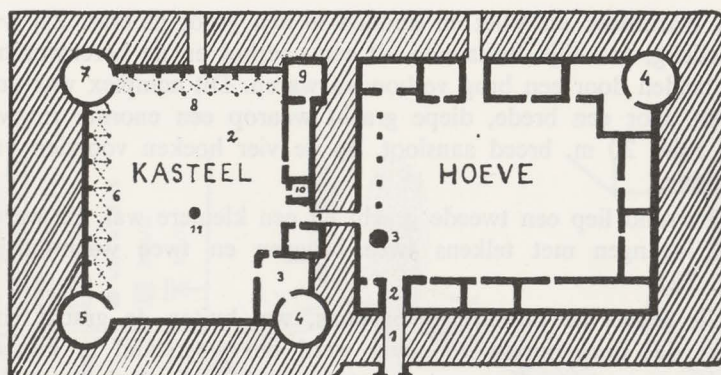
Zo kwam het dat de hertog van Marlborough die het slot van Grevenbroek, omdat het meermaals een steunpunt voor de Franse troepen was, op 21 augustus 1702 totaal verwoestte, de Tomp ongemoeid liet. Aldus kwam de oudste burcht van Achel, gehavend maar toch herstelbaar, doorheen vele eeuwen tot ons, waar de latere burcht volledig verdween en zich nog alleen kan melden door zijn enorme omwalling.

* * *

Wanneer wij ten slotte de geschiedenis van de *ringgracht*, zoals we deze bij het afgraven terugvonden, nagaan, ontdekken wij hierin een merkwaardige bevestiging van hetgeen we hoger stelden over de twee Achelse burchten en hun onderlinge verhouding.

We vonden op de bodem van de gracht scherven uit de 12de tot de 14de eeuw. Het waren er echter maar weinige en dan nog heterogene, lijk men er overal al eens vindt waar mensen leefden.

Waarom zo weinig? Eenvoudig omdat in die eeuwen de gracht periodisch zuiver gemaakt werd om hem in staat van verdediging te houden.

KASTEEL :		HOEVE :
1- Ingang.	7- Westertoren.	1- Brug.
2- Binnenplein.	8- Gaanderij.	2- Ingang.
3- Schuur.	9- Verdwenen toren.	3- Olm.
4- Verdwenen toren.	10- Klokketoren.	4- Noordertoren.
5- Zuidertoren.	11- Beskeboom.	
6- Gaanderij.		
- Grachten.

Fig. 13. - Plan van Het Kasteel van Gruitrode (1432)
naar J. Coenen, Verzamelde Opstellen, XVIII, blz. 265.

1. Brug
2. Noordertoren
3. Gaanderij
4. Schuur

De laag die vervolgens voorkwam was een bezinksellaag, bestaande uit bladeren, takken, riet, lissen, kleine struiken zelfs... Wij vonden er ook meer scherven die ons zelfs toelieten enkele vijftiende eeuwse potten te reconstrueren. Nadat zij gebroken waren werden ze blijkbaar gans, d.w.z. met alle scherven, in de gracht geworpen. Dit alles wijst er op dat de gracht vanaf 1400 of wat later, niet meer zuiver gehouden werd en stilaan ging dichtgroeien. Het is heel begrijpelijk, als wij er aan denken, dat in die jaren de nieuwe burcht de oude ging vervangen.

Hoger kwamen scherven voor uit de 16de en 17de eeuw en dit met ganse pakken. De hogere lagen in de gracht toonden duidelijk aan dat de gracht vanaf de jaren 1550 gewoon als afvalplaats beschouwd werd (fig. 14).

We vonden ook *de brugpalen* terug. Deze waren vierkantig bekapt en aangescherpt. Zij maten ongeveer 20 cm. bij 20 cm. en leerden ons dat de brug drieledig was en op twee paren pijlers

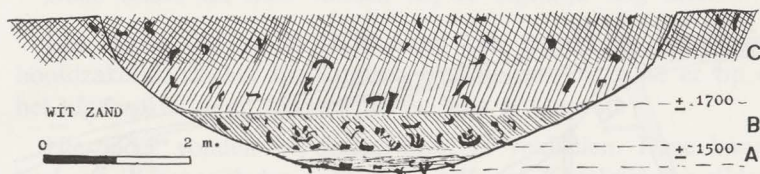

Fig. 14. - Doorsnede van de burchtgracht, uitgevoerd door de Nationale Dienst voor Opgravingen.

- A:** Bezinksellaag met bladeren, lissen en vijftiende eeuwse scherven. Deze laag is bedekt met een dun laagje uitgeloopte grijze zand, lijk men die vindt in een ven dat gedurende geruimen tijd bijna droogstond. Op de grachtbodem een paar scherven uit de 12de, 13de en 14de eeuw.
- B:** Laag met talrijke scherven van de 16de en 17de eeuw.
- C:** Aanvullingslaag, na het begin van de 18de eeuw met karvrachten aangebracht. Uitteraard vonden we hier steenpuin, landbouwgerief en scherven van diverse perioden door elkaar. Preciese datering was hier uitgesloten. Een dikke, zwarte cultuurlaag van nagenoeg 70 cm. vormde de bovenrand van laag C. De gracht werd uitgegraven in de witte oerzandlaag.

rustte. We vermoeden dat ze gedeeltelijk ophaalbaar was en in de opening van de palissade kon opgetrokken worden.

Na 1600, zoals aardewerkresten weer bewijzen, werd zij vervangen door een opvaart van witte zand, waarbij men de vier paalstompen gewoon liet zitten. Dit bewijst ook weer dat de gracht toen zijn betekenis kwijt was. Verder was duidelijk te merken dat de rest van de gracht wat later met karvrachten puin gevuld werd.

Een laatste woord wijden we aan het *hoevecomplex* dat op het hoger gedeelte bij de Tomp verrees en waarvan een gedeelte op de oorspronkelijke plaats en met de oorspronkelijke afmetingen werd gerestaureerd.

We vermelden een *schuur* van ongeveer 5 m. bij 9 m. en een *woonhuis* van ongeveer 6 m. bij 15 m. De zuidfunderingen van dit woonhuis hadden een muurdikte van 60 cm; de plafonds waren in halve pleisterrondingen uitgewerkt; de vensters hadden glas in lood en het geheel was met rode pannen gedekt. We vonden rode tegels van 14 cm. bij 14 cm. en bakstenen met de maten 22/10/5 cm.

Alhoewel de opgravingen ons slechts fragmentarische gegevens verstrekten, blijkt toch uit de vondsten dat we met een eerder aanzienlijke woning te doen hebben, die te situeren valt rond 1700.

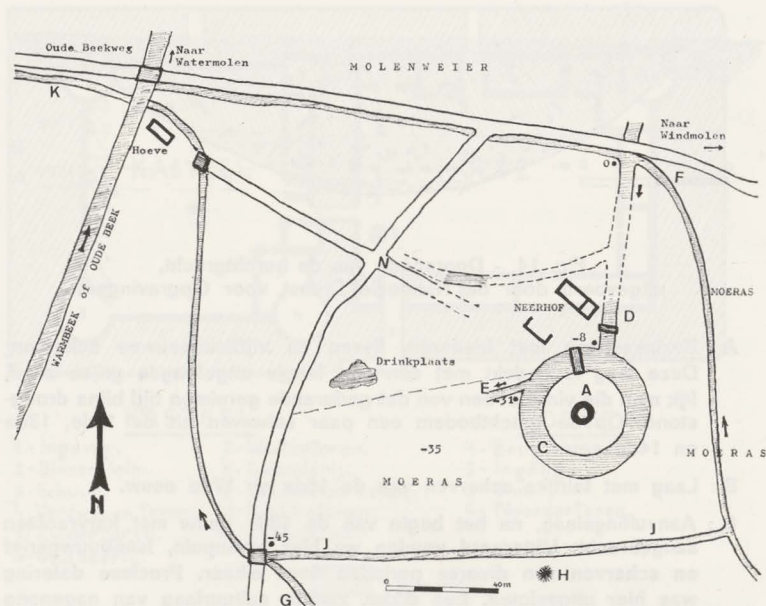

Fig. 15: Schets van Tomp en omgeving.

- A : Burchtheuvel. Waarschijnlijk werd hier het vee achter de palissaden in veiligheid gebracht.
- C : Gracht met langzaamvloeiend water. Een brug vormt de verbinding met het neerhof.
- D : Toevoergracht met brugje.
- E : Overloop.
- F : Oorspronkelijk bedding van de Wagerheideloop. Aan deze bocht vertrok de toevoergracht. Deze kon, bij watergebrek, bevoorraadt worden van uit de Molenweier. Een (meestal droge) sloot vormt de verdere oude bedding van de Wagerheideloop.
- G : Later gegraven bedding van de Wagerheideloop die de oude bedding nabij de Warmbeek vervoegt. Momenteel loopt zij onder de Warmbeek door en volgt dan verder de oude bedding van de Warmbeek of Oude Beek.
- H : De Tompden. Geklasseerde zeer oude boom.
- J : Later gegraven verbindingsgracht.
- K : Bedding van de Oude Beek, nu Wagerheideloop. Zie G.
- N : Oude ingang van het hoevecomplex bij de Tomp.
- 0, -8, -31, -35, -45 : Cijfers, vastgesteld door de Dienst van Dr. H. Roosens, die duidelijk het verval weergeven van het terrein. Op te merken valt hoe kundig de middeleeuwse mens gebruik wist te maken van de mogelijkheden die het terrein bood.

Doch onder dit huis vonden wij er eigenlijk nog drie...

Een eerste dat in de 16de eeuw kan thuishoren en waarvan hoofdzakelijk slechts spookmuren overbleven. Dit wijst er op dat het afgebroken werd om een nieuw huis te bouwen.

Hieronder vonden wij funderingen in veldkeien. Deze kunnen heel ver in het verleden teruggaan, zelfs tot Karolingische tijden.

Onder de veldkeien kwamen ten slotte de paalgaten voor van vroegere houten constructies... (?).

Geen enkele aanduiding liet ons echter toe naar een ernstig jaartal voor deze fundering te gissen.

Wat wel geaffirmeerd kan worden is dat we hier staan voor de resten van het « *molenhuis* », van waaruit in de 16de, 17de, 18de eeuw de molenaar zijn wind- en watermolen die in de nabijheid lagen, ging bedienen. Hier is dus ook de bakermat van de Bank Nagelmackers van Luik. Een Nagelmackers immers was er molenaar van 1635 tot 1727. De broer van de laatste molenaar van die naam trok naar Eksel en was de vader van de stichter van hogervermelde bank.

Rond 1825 werd het molenhuis verlaten en verviel tot puin.

De ruïne van de Tomp werd er nog eenzamer door.

De herinnering aan grote dagen bleef slechts leven in de oude kadasterbenamingen : « bij het molenhuis » en « het fort » (33).

A. Claassen.

(33) Over de benaming « Tomp » kan men zich verdiepen in geleerde bespiegelingen die het woord doen teruggaan tot tumulus of tumba van de Romeinen. De naam Tomp komt alleszins meer voor. Zo is er sprake van Plate-Tombe te Wareme, van Buisson-Tombe te Glabais (Brab.). (zie J. CLAERHOUT, *Mottes féodales* in ANN. DE LA SOC. D'ARCH. DE BRUX., t. 19, 1905, blz. 130 et 151). Zo is er sprake van een heuvel in het Jekerdal bij Maastricht, waarop een toren zou gestaan hebben en die « de Tombe » heet (vroeger « *vetus castrum* »). (Zie A. MUNSTERS, *De Tombe te Stein*, in PUBLIC. DE LA SOC. HIST. ET ARCH. DANS LE LIMBOURG, t. XCIV-XCV, 1958-59, blz. 193).

Wij menen echter dat de verklaring dichter bij te vinden is en wel in het streekdialekt dat van een « tump » spreekt om een scherpe punt, bijvoorbeeld die van een potlood te beduiden, en van een « tom » om een bot of stomp aangepunt voorwerp aan te duiden.

Vermoedelijk gaf het uitzicht van de toren dus de aanleiding tot de naam Tomp, waarvan we nog aanstippen dat de eindletter duidelijk een p is en niet een b.